

OPEN MONUMENTENDAG 2014

ERFGOED VROEGER, NU EN IN DE TOEKOMST

Erfgoed Vroeger, Nu en in de Toekomst

**In samenwerking met Cultuurraad Roosdaal,
Gemeentebestuur van Roosdaal,
Natuurpunt Pajottenland, kern Roosdaal.**

Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem

Verschijnt 10 maal per jaar. Tweede jaargang nr. 7, Roosdaal, september 2014

Rausa

Erfgoedtijdschrift voor
Borchtlombeek, O.L.V.-
Lombeek, Pamel en
Strijtem

Secretariaat en verant-
woordelijke uitgever:
Erfgoed Rausa, Varing 40,
1760 Pamel
www.rausa.be

Auteur van dit nummer:
Luc Van Cauwelaert

Met de medewerking van
Rik Van Nuffel

Foto's en kaarten : Luc
Van Cauwelaert (tenzij
anders aangegeven)

Eindredactie:
Kristien Hemeryckx en
Walter Evenepoel

Je kan je gratis abonneren
op de digitale versie van
Rausa door een
eenvoudig bericht te
sturen naar
rausa@skynet.be. Het
tijdschrift is ook in
gedrukte versie
beschikbaar, maar dan
kost een jaarabonnement
€ 20- te storten op
BE 97 8601 1557 2549

©
Zonder voorafgaande
toestemming van Erfgoed Rausa
mag niets uit deze uitgave
worden verveelvoudigd en/of
openbaar worden gemaakt door
middel van druk, fotokopie of
op welke andere wijze dan ook.

om te beginnen...

Rausa verschijnt tien maal per jaar:

februari, maart, mei, juni, augustus, oktober, novem-
ber en december in digitale versie en op aanvraag in
gedrukte versie. In april wordt Rausa als gedrukte
monografie uitgegeven ter gelegenheid van de Erfg-
oeddag, in september ter gelegenheid van de **Open
Monumentendag**.

Extranummer Monografie Erfgoed Rausa:

Erfgoed vroeger, nu en in de toekomst.

In samenwerking met Cultuurraad Roosdaal, het
Gemeentebestuur van Roosdaal en Natuurpunt
Vlaanderen afdeling Natuurpunt Pajottenland kern
Roosdaal.

Inhoud van dit nummer:

- Blz. 2 Om te beginnen
- Blz. 3 Een woord van dank
- Blz. 4 Erfgoed vroeger, nu en in de toekomst.
- Blz. 4 Medewerkende vereniging Erfgoed Rausa
- Blz. 6 Medewerkende vereniging Natuurpunt
- Blz. 7 Overzichtskaart van de beheerde groengebieden
- Blz. 7 Het landschap als ruraal monument
- Blz. 8 Het alluvium van de Hunselbeek, deel Strijtem
- Blz. 12 Bronbossen: de Grooten Bosch, OCMW-bossen
- Blz. 14 Het alluvium van de Hunselbeek, OLV-Lombeek
- Blz. 18 Literaire beschrijving van Lombeek
- Blz. 19 Het Brabants plateau en de Hertboommolen
- Blz. 22 Berchemhoeve/bos, Postkoetsweg,
- Blz. 24 Naar de grot, Hulsbroekbos, Bunkerweide, Kam

Voorpagina:

Foto van het Panorama aan het Berchembos (WE)

ERFGOED VROEGER, NU EN IN DE TOEKOMST

Op zondag 14 september viert Vlaanderen Open Monumentendag. Het grote erfgoedfeest vindt al voor de 26ste keer plaats en focust op erfgoed vroeger, nu en in de toekomst. Voor deze editie plaatsen 165 steden en gemeenten hun monumenten, landschappen en archeologische sites in de schijnwerpers.

Bezoekers kunnen een kijkje nemen in voorbeeldige herbestemmingen, mooie restauraties, onbekend en onbemind erfgoed ... Kortom, alles waar erfgoed en de zorg ervoor vandaag om draait. Open Monumentendag wil dit graag aan iedereen tonen en keert zo terug naar de basis: het draagvlak voor erfgoed bij publiek en overheden vergroten.

Kristl Strubble, directeur van **Herita** (ledenbeweging en netwerkvereniging voor erfgoed) zegt het zo in haar inleiding tot deze Open Monumentendag:

'De bijzondere missie van Open Monumentendag die in 1989 aan de basis lag van het ontstaan van het evenement, willen wij opnieuw kracht bijzetten en verruimen. Sensibiliseren rond erfgoed is en blijft van groot belang, het hele jaar door voor jong en oud. Herita werkt volop aan 'Iedere dag Open Monumentendag' met de uitbouw van een netwerk van open monumenten.

Voorstelling van medewerkende verenigingen

Erfgoed Rausa vzw:

Erfgoed Rausa vzw werd in 2011 opgericht onder de impuls van Walter Evenepoel die meteen kon rekenen op een twintigtal enthousiaste medewerkers. Maar ook het gemeentebestuur besefte dat de 'erfgoed conserverende opdracht' in goede handen was steunde deze enthousiaste ploeg. De vereniging kon genieten van een eenmalige projectondersteuning om de alle toestellen en programma's, nodig voor

de digitalisering te kunnen aankopen. In de erfgoedkelder van GC Het Koetshuis kregen wij drie lokalen ter beschikking waarvan een de werkruimte voor digitalisering is, een tweede hoofdzakelijk bibliotheek en opslag van documenten en tevens vergaderruimte en de derde ruimte is een polyvalente expositieruimte waar zowel de geleidelijk aangroeiende erfgoedvoorwerpen als tijdelijke exposities kunnen worden gehouden.

Het gaat hier om digitaliseren van documenten en teksten, bidsprentjes, oude foto's, kaarten en ook om de opslag van allerlei erfgoeduitgaven. Wij denken hier in de eerste plaats aan de uitgaven van Davidsfonds Roosdaal. Wij voelen ons overigens een beetje de geestelijke erfgenamen van deze werking. De werkgroep 'tekstarchief' digitaliseert oude teksten, om ze op termijn op het net te kunnen aanbieden.

Naast de uitgave van twee monografieën ter gelegenheid van de Erfgoeddag en Open Monumentendag, geven wij nog acht nummers uit van ons tijdschrift Rausa. Op dit digitale tijdschrift van om en bij de 25 pagina's zijn meer dan 400 mensen geabonneerd.

Uiteraard behoren ook de Open Monumentendag en Erfgoeddag tot ons werkterrein. Daarom werken wij zeer actief mee aan beide evenementen.

Erfgoedtijdschrift voor Borchtlombeek, O.L.V.-Lombeek, Pamel en Strijtem
Verschijnt 10 maal per jaar. Tweede jaargang nr. 5, Roosdaal, juni 2014

Een van de lokalen die Erfgoed Rausa heeft ingericht in de kelder van GC Het Koetshuis.

De Erfgoeddag daarentegen focust op immateriële zaken zoals geschriften, teksten, liederen, geschiedenis en waarden als vriendschap, volksverhalen e.a.. Voor beide initiatieven zorgt voorzitter Luc Van Cauwelaert telkens voor een originele monografie.

Daarnaast houdt de vereniging elke maand opendeurdag (eerste zaterdag van de maand), en zijn er verschillende werkgroepen actief: genealogie, beeld-en klankarchief en niet te vergeten de werkgroep 'gemeentelijke archief'. Elke maand werken vrijwilligers naarstig aan het ontsluiten van het archief in de kelders van het gemeentehuis.

Ten slotte worden talrijke boeiende studieavonden, voorstellingen en tentoonstellingen georganiseerd. Nog meer informatie kan men vinden op www.rausa.be. Wie zich ook wil inzetten voor Rausa kan ons altijd contacteren via rausa@skynet.be of belt 054 32 33 64.

Hiernaast de voorpagina van het juninummer van ons tijdschrift.

Natuurpunt Pajottenland, kern Roosdaal:

De kerntaak van **Natuurpunt** is de studie van de aanwezige landschappelijk waardevolle elementen. Dit start bij de inventarisatie van fauna en flora van de natuurgebieden. In de mate van het mogelijke zal Natuurpunt de gebieden in eigendom verwerven door aankoop, door schenking door gemeente, of OCMW of soms ook door particulieren. Natuurpunt streeft daarbij vooral naar het herstel van zoveel mogelijk natuurwaarden.

Bijvoorbeeld: bij bronbossen, dit wil zeggen bossen die in drassig gebied liggen, zullen de canada's (luciferhout voor de 'stekjesfabrieken' van Ninove) worden geroid en op natuurlijke wijze vervangen door elzen. Meestal wordt een amfibieënpool aangelegd.

Jaarlijks helpen heel wat leden bij het maaien van de boskanten en bij het nodige snoeiwerk en niet te vergeten het overzetten van padden.

De gangmakers van **Trage Wegen Roosdaal** vinden wij terug bij Natuurpunt Kern Roosdaal. Drijvende kracht achter dit initiatief is Rik van Nuffel.

In Roosdaal werd met *Leefmilieu Roosdaal* (de voorloper van Natuurpunt) de eerste aanzet gegeven tot herstel van de dichtgestorte Postkoetsweg (zie later Berchembos). Zij publiceerden ook 'STOP asfalt op landbouwwegen'.

Onze Natuurpuntafdeling maakte een grondige inventarisatie van wat ons nog rest aan kleine baantjes, wat resulteerde in de publicatie van de *Trage Wegen Roosdaal* (2007). Er werd overeengekomen met het gemeentebestuur om per seizoen één weg open te stellen. De teller staat momenteel op drie (Diepestraat, Langebroekstraat en de Walputbeekverbindingsweg) in plaats van de beoogde veertien! Gelukkig zijn er momenteel 45 km keurig onderhouden wegen dankzij de Koetsmenroute en de Mountenbikeroute 'De Schakel'. Een bijkomend netwerk wordt opengesteld in het Vlaams-Brabants ruitersroutewerk.

Natuurpunt Pajottenland, kern Roosdaal, heeft ongeveer 130 betalende leden. Zij hebben geen tijdschrift maar wel een digitale nieuwsbrief 'Pajotflits'. Het spreekt voor zich dat de vereniging zal samenwerken met Rausa wanneer het gaat over historische aspecten bij het natuurkundig onderzoek.

Contact Marc Vloesberghen

GSM: 0479243831

Mail: marc.vloeberghen@telenet.be

Overzichtskaart bossen beheerd door Natuurpunt

Open Monumentendag 2014 in Roosdaal

HET LANDSCHAP ALS RURAAL MONUMENT

Erfgoed Rausa, Natuurpunt Roosdaal en Cultuurraad Roosdaal hebben voor zondag 14 september 2014 een wandel- en fiets-tocht uitgestippeld .

We verkennen het landschap als een RURAAL MONUMENT waarvan de specificiteit zich toont in haar meanderende HUNSELBEEK (populair *de Lombeek* geheten) met haar brede allodium (vallei met aangespoelde grond), het Brabantse plateau (hoogvlakte) met zicht vanuit de windmolen op de weidse akkers en de bossen aan de heuvelkam, waar zij zich afbuigen naar de Dendervalleien, ten slotte neergaand wandelen langs de Mariagrot en het Hulsbroekbos door Poelk. Daar wordt de Steenweg overgestoken en gaat het richting Bunkerweide, met weidse uitzichten over de Dendervallei, Pamel, Ledeberg

en aan de horizon ook de Lombeekse windmolen. Bezoekers starten de wandeling aan 'Grooten Bosch' te Strijtem. Aan de hand van een wegbeschrijving gaan wij op tocht langs Roosdaals mooiste landschappen. De wandeling gaat van Strijtem en de 'Grooten Bosch' naar Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, met zijn kerk en zijn windmolen en verder door naar de Bunkerweide in Oud Pamel. U krijgt de kans een aantal monumenten in dit overweldigende landschap gratis te bezoeken: de monumentale Mariakerk in Lombeek (met zijn beroemde Mariaretabel, hoogtepunt van Brusselse houtsnijkunst) en de Hertboomwindmolen.

Maak kennis met het molenmuseum, de schat aan waardevolle documenten en de molenmaquettes. Ten slotte brengt de tocht ons naar de Bunkerweide.

Afsluiten doen we op de historische hoeve de Kam, ooit *bankamhoeve* (verplichte brouwerij van de heer) en vroeger zetel van de schepenbank en lager gerechtshof 'onder den boom'. Hier kan je genieten van een echte boerenboterham (gebakken door Rik Van Nuffel) en belegd met plattekaas en radijsjes of met boerenhesp. De bijhorende geuze of kriek wordt u door de gemeente aangeboden. Diederik en Stefan Timmermans (Duo Madingma) zullen u vermeien met hun musettemuziek.

In deze prachtige hoeve bouwden wij een kleine tentoonstelling over het landschap als monument.

Wij zullen tevens buiten de beschrijving van de landschappelijke elementen (namelijk de flankbossen en de bronbossen) uw aandacht trekken op uitbatingen of bouwwerken waarvan sommigen in hun oorsprong meer dan een millennium oud zijn.

Wij zullen u tevens een oude Neolithische weg letterlijk laten ontdekken (hij is zeer goed verstopt in het weelderige groen). Uitgebreide beschrijving vind je in het deel 'Berchem'.

De Postkoetsweg

HET ALLUVIUM VAN DE HUNSELBEEK, DEEL STRIJTEM

De Hunselbeek is een typische alluviumbeek. Zij stroomt en kronkelt door haar eigen afzetting, hierdoor wordt erosie mogelijk van materiaal dat elders wordt afgezet. Het losse afzettingmateriaal dat de vlakke vormt bij de Hunselbeek, komt door erosie van de valleiwanden (Keyenberg, Tuitenberg, Boezenberg, Hunsel, 't Nelleken, Saffelberg, Stuyvenberg). De naar het oosten georiënteerde hellingen zijn de steilste. Dit komt door het verschil in bezonning. De zon schijnt in de namiddag op de oostkant. De namiddagzon is het warmste, waardoor de oostkant beter kon opdrogen. Hier bleef de grond dus harder. De westkant bleef meer blubberig

waardoor meer modder met smeltwater naar beneden schoof en zo een minder steile helling vormde.

Het Strijtemse gedeelte van de Hunselbeek vormde met het Lombeekse gedeelte een harmonische dalvallei, met vruchtbare maar wel vochtige gronden. De onder de Hollanders aangelegde steenweg naar Brussel heeft dit homogeen gebied versneden, zodat wij die eenheid niet meer herkennen. Zoals te zien op de Ferrariskaart (Oostenrijkse kabinetskaart van 1778), bestond de weg (Kristus Koningstraat) voor de ingang van het Koetshuis niet. Links van wat nu het Koetshuis is, stond een grote 18de -eeuwse hoeve. Victor de Failly nam het vervallen kasteel van zijn vader over in 1863.

Met de centen van zijn vrouw (barones van Goldstein) liet hij het kasteel restaureren en bouwde hij een barokke ingangspoort, verdoken langs de kant van het Strijtemplein. De vervallen hoeve die in de weg stond voor zijn plannen, werd afgebroken. In 1869 werd het monumentale koetshuis gebouwd. Arthur de Failly kon de grandeur van zijn vader niet meer aanhouden en verkocht het domein aan de Strijtemse nijveraar Maurice Vanderkelen. Deze splitste het domein in twee percelen: een met het koetshuis en een met het kasteel.

Hij behield het koetshuis om er versleten machines in te stapelen. In 2003 kocht de gemeente het domein. Het gebouw werd geklasseerd zodat de ingrijpende restauratiewerken aan het koetshuis maximaal gesubsidieerd werden door de Vlaamse Overheid. Er werd een architectuurwedstrijd uitgeschreven voor de herbestemming en de uitbreiding met een theaterzaal. Het winnend ontwerp van architect Luc De Backer werd vervolgens uitgevoerd en in maart 2008 werd met *de Roosdaalse Revue* de eerste officiële voorstelling succesvol opgevoerd.

De Hunselbeek, bij het binnenkomen van het domein rond het Koetshuis

Ferrariskaart

Rechts van het kasteeldomein bemerk je de minuscule kerk. Verder zie je een verdwenen grote hoeve die net als het kasteel vijvers had. Deze vijvers hadden als voornaamste functie het op peil houden van het visbestand voor de keuken. Wanneer wij ons keren naar de paardenweide richting Keyerberg (deze naam duidt op erosiegesteente uit de laatste ijstijd), kijken wij rechts langsheen een bosschage die de Hunselbeek verbergt. Wij bemerken allerlei glooiingen en verheffingen op de paardenweide, ten gevolge van menselijke ingrepen. Zoals duidelijk op de Ferrariskaart te zien is,

lag hier een enorme sierhof, groententuin en boomgaard met een centrale weg, twee zijwegen, zeven dwarswegen en dit alles omzoomd met hagen.

De middenweg die start bij de vijvers van het kasteel, loopt verder in het bovenliggend bosdomein. Rechts van de Heidestraat zien wij de Grooten Bosch. Dit gedeelte van het bos verkommerde na het rooien van de bomen in de jaren '70, tot een niet vergund stort waar massale hoeveelheden gemalen beton de plaats van de bomen innam. Opmerkelijk is de 20m brede 'Lange Dreef', die loopt vanaf de Lostraat langsheen de kasteeltuin, om bovenaan de Heidestraat te vervoegen.

De Elbeek (Elzenbeek, 'els' is typisch hout voor een bronbos) ontstaat in het gebied 'Roosendaal' geheten en vloeit in de weide voor het kasteel samen met de Hunselbeek. Dit gebied 'het Roosendaal' komt met zekerheid overeen met het Cammendal dat vermeld wordt in een Middelnederlands document van 18 december 1289. In een van de volgende Rausa-uitgaven zal ik terugkomen op de boeiende speurtocht naar de oudste Middelnederlandse teksten betreffende den *brewer van Ledeberg*, het *Cammendal-Roosendaal* enz.

Hier vinden wij twee belangrijke wegels: Weg ten Brugsken en Bundermeers.

De naam *weg ten Brugsken* is duidelijk fout en zonder inhoud. Op de Popkaart van +/- 1850 vinden wij de schrijfwijze *ten Brixken*, waarschijnlijk een fonetische verbastering van de *weg ten Broeksken* samen met de aanduiding Ch. (chateau).

Deze benaming *Broeksken* kunnen wij splitsen in twee zinvolle delen:

Broek, een laag gelegen deel dat nat blijft door opwellend water vanuit hoger gelegen flanken. *S-ken*: van het Gallo-Romeinse suffix (uitgang) voor toponiemen (plaatsnamen). De uitgang is nu nog herkenbaar in uitgangen op "ek(en)" "sk(en)" of "ijk(en)". De meest voorkomende betekenis is *domein*. Dr. Albert Carnoy toonde aan dat de -i(acum) uitgang de gelatiniseerde uitgang kan zijn voor Keltische plaatsnamen die niet verwijzen naar een persoon, maar wel naar kenmerken van de omgeving. Op deze wijze lezen wij de betekenis als een *drassig gebied*. Deze interpretatie ligt in de lijn van de betekenis van den *Hunsel*, de Woning in een Moerasgebied welke wij reeds vroeger aanduiden. De oorsprong van het leen van het Hof van Brabant gaat terug tot de 12de eeuw. Sinds 1803 namen Pierre Bernard Velge en Maria Gertrudis Meert het hof over. Zij vormden een burgermeestersgeslacht. De Velges bewoonden het hof gedurende twee eeuwen.

*Hof ten
Broeksken
Foto JDM*

De Bundermeers is een oorspronkelijke losweg waarvan een eerste deel geasfalteerd werd en bebouwd, het tweede gedeelte loopt langs een ruigte. De mogelijke verklaring van de Bundermeers zullen wij behandelen in een latere uitgave van Rausa in het verhaal van het Cammendal, Rozendaal en de Elbeek.

Wij zullen u ook aantonen dat deze gebieden die nu door de Rijksweg los van mekaar staan, één vallei vormen aan de voet van de Boezenberg waar Elbeek en Hunselbeek, Cammendal Rozendaal en Bundermeers samenvallen.

Bronbossen: de Grooten Bosch **De OCMW-bossen van Lombeek**

'Den Grooten Bosch'

Historisch vinden wij dit bos op de Ferriskaart als uitbreiding van het bos links boven de Heidestraat. Dit gedeelte van het bos is grotendeels geroid om in de jaren zeventig te dienen als stortplaats. Een ongemeen grote hoeveelheid betonpuin werd hier onrechtmatig gestort. Na veroordeling werd het puin vermalen, wat een soort terrils op het terrein vormde. Hopelijk zitten er geen schadelijke stoffen onder dit metershoge stort. De steenterrils vormen een ideale voedingsbodem voor de ontwikkeling van pionierplanten naast andere zeer zeldzame planten. Dit gedeelte behoort historisch tot den Grooten Bosch maar behoort nog niet tot het werkdomein van Natuurpunt. Den Grooten Bosch is een weiland en bos gelegen, rechts van de Heidestraat en vooraan begrensd door de Hunselbeek die onder de Steenweg langs het hof ten Broeksken naar Strijtem vloeit.

Het Weiland: Twee generaties terug (rond 1950) was het weiland een prachtige boomgaard met verschillende soorten appelbomen. Rond 1970 werden de fruitbomen verwijderd wegens 'niet meer rendabel'. De boomgaard werd omgevormd tot een grasweide voor de melkkoaien. Zij werd verpacht tot 1989 aan een boer. Sindsdien is er niets meer veranderd aan de weide.

Hierdoor heeft zich gedurende 25 jaar een ruigte ontwikkeld met een grote diversiteit: akkerdistel, meidoorn, moerasspirea, zomereik, moes-distel...

Achter het informatiehuisje bevindt zich een pas gegraven poel. Poelen kennen een hoge landschappelijke waarde als ecologisch element: veel amfibieën, planten en insecten hebben hier hun belangrijkste biotoop.

Voorgeschiedenis van het bos: Dit was vroeger een vruchtbare boomgaard. Hij werd later aangevuld met bouwafval meer dan 30 jaar geleden. Door de jaren heen ontstond een bos met verscheidenheid aan bomen, struiken en planten o.a. acacia, eik, bijenorchis...

Aan de rand van het bos bevindt zich een kapel toegewijd aan O.L.Vr. van Halle, opgericht door **Willem Van Elsen** als dank voor de genezing van zijn zoon. De familie bewoont nog steeds het hoevegebouw verhoogd en vergroot in 1881. Bewonder het kunstig bovenlicht boven de ingang met monogram PVE.

De OCMW-bossen van Lombeek

Vanuit de Daalbeekstraat wandelen wij over een pad uit grote betontegels haaks op de straat tussen de gewassen. Het eerste gedeelte van dit pad is comfortabel, maar verderop is het aanzienlijk beschadigd bij de werken van Aquafin, zodat het wel gevaarlijk is voor fietsers. Voor ons zien wij links de verspreide bossen waaronder de *OCMW-bossen*. Recent heeft natuarpunt 26 are verworven door schenking van de heer Wastiels. Rechts zien wij langsbossen.

Dit zijn boomrijen die wij overal langs de Hunselbeek vinden maar ook langs zijn vele bijbeken. Op die wijze bieden ze een sterk beboste indruk. Alleen al in dit licht naar de Hunselbeek afhellend gedeelte tussen Daalbeekstraat en de Koning Albertstraat, kruisen wij drie maal bijbeken van de Hunselbeek met hun bijhorende bebossing. Als u goed kijkt zult u zelf een poel bemerken (als bron van een beek). Natuarpunt hoopt meerdere bossen te kunnen verwerven om in dit typische bronnengebied bronbossen te laten ontstaan door verwijdering van het opbrengsthout (genre canadapopulieren) en te laten vervangen door bronbegroeiing als daar zijn gewone els, zwarte els

Bij het verlaten ziet u rechts een grote weide met boomrijen en hagen afgezoomd. Ook in deze weide ziet u poelen waaruit kleine beekjes ontstaan. Spijtig genoeg zal deze open ruimte verdwijnen, gezien de vergunde verkaveling. Hier kunnen we melding maken van een historisch feit: hier werd op 10 juli 1938 het nationaal congres van Rex gehouden. Léon Degrelle werd in open wagen naar de weide gevoerd. Hij sprak er de 60.000 deelnemers van deze extreem-rechtse manifestatie toe. In zijn kielzog waren duizenden vooraanstaande extreem-rechtse sympathisanten uit Wallonië en Brussel naar Vlaanderen gekomen.

Het Alluvium van de Hunselbeek

Deel Onze lieve Vrouw Lombeek.

Iedereen zal beamen dat Lombeek een parel van het Pajottenland is, meer nog, het werd verkozen tot het mooiste dorp van Brabant en het heeft de Vlaamse trofee nipt aan Oud-Rekem moeten laten, waar zij moesten opboksen tegen het gekende Limburggevoel. Met trots kunnen wij zeggen dat het Pajottenland met Gaasbeek nog een tweede laureaat kreeg.

Wij zijn hier dicht bij de bron van de Hunselbeek ter hoogte van het kasteel Saffelberg in Oplombeek-Gooik.

Het is zeker de moeite deze weg eens te bewandelen waar u de Hunselbeek hevig kronkelend Oplombeek ziet verlaten om zich te verstoppen in de verwilderde bosjes, links van de weg. Dichter naar het dorp maakt zij hevige kronkels, afgezoomd met boomrijen. Ook hier vinden wij een aantal belangrijke bijbeken: de *Noteelaar* en de *Beek zonder Naam*, die ontstaan aan de voet van de Stuyvenberg en de Woestijn. Hier kunt u duidelijk bemerken dat de oostflank vanaf de kerk naar Lennik veel steiler is dan de westflank naar Pamel. Deze laatste berg de Boezenberg geheten (van Bos en Berg- de Bosenberg – de Boezenberg) ligt Zuidwaarts. De noordelijke helling naar Pamel heet op de Poppkaart de *Lommersberg* wat duidelijk wijst op zijn gebrek aan bezonning. Deze helling is dan ook veel langzamer. Typisch voor ons bosareaal zijn de twee soorten bossen, de *bronbossen* langsheen de beekvalleien met hun natuurlijke elzenbegroeiing of de canadapopulieren, destijds geplant als opbrengst-hout voor de stekjesindustrie van Ninove.

Daarnaast hebben wij de *flankbossen* op de steile hellingen, Berchembos, Neigembos, Ledebergbos. Ook bijzonder zijn de *hagen* die de weide- of boomgaardpercelen omzomen, meestal meidoornhagen om te beschermen tegen ongewilde in- en uitbraak van graasvee. Naast molens Wastiels, tussen twee huizen, perst de Hunselbeek zich aan de zuidzijde onder de Koning Albertstraat door naar de Daalbeekvallei.

Ga wat verder tot bij de kerk en en laat je verbazen door de steilste helling van het Pajottenland: de Hunselberg. Volgens *wielertoerist.be* heeft deze klim een lengte van 750m met een hoogteverschil van 50m en een maximum stijgingspercentage van 15%.

Ga je iets verder, dan vind je links de Moelieweg die leidt naar de Moeliebeek. Zij is sterk bebost op haar flanken. De naam *moelie* verwijst naar een bakkerstrog, de kneedmoelie, met een smalle bodem en steile flanken. De Moeliebeek ontstaat in een dalhoofd ter hoogte van Het Nelleken, een authentieke Frankische dries. Hier ook vond de *slag van het Nelleken* plaats, belangrijk voor de Brabantse hegemonie (die wij zullen behandelen in een latere uitgave van Rausa). Hier ligt een van de vele Berlindis bronnen waar deze Meerbeekse heilige zich kwam laven op haar wandelingen.

De bedevaartskerk

Men vond in de 19de eeuw Romeinse overblijfselen. Deze nederzetting van Lombeek ligt op amper twee kilometer van de heirbaan Asse-Bavais. Zij ontstond zeker voor 1112, het jaar waarin de abdij van Nijvel reeds belast was met de bediening van de kerk. Reeds midden van de 13de eeuw werd de kerk een zelfstandige parochie los van het toenmalige Onze-Lieve-Vrouw-Lennik. Dat was te danken aan haar belang als beroemd en druk bezocht bedevaartsoord. Zij had een kapittel van drie kapelannen om te voldoen aan de nood van de erediensten.

In de dertiende eeuw waren de inkomsten zo groot dat er in 1265 begonnen werd met de bouw van de kerk. De plaatsing van de klokkentoren gebeurde in 1315 met zegen van Bisschop Guy en tussenkomst van Sire Jean de Lombeke, bouwheer van het kasteel Rokkenborch. Het pronkstuk in de kerk is het beroemde vijftiende-eeuwse Mariaretabel. Delen hiervan werden meermaals ontvreemd met vernietiging van sommige beelden. De mooie panelen met de afbeeldingen van het kerkmeubilair op de kerkmuur kunnen spijtig genoeg het bezoek ter plaatse niet vervangen.

Wij vermelden ook de grisailles, de lambriseringen, de biechtstoelen, de Kalvariebeelden en de *Christus op de kouden steen*. Wij vergeten haast het Gotische beschilderde Mariabeeld waar de bedevaarten om gingen. De renaissance preekstoel, gewijd aan de bekering van Sint-Hubertus, betekende een mooi surplus aan opbrengsten. Zoals in Hakendoover was er een jaarlijkse paardenprocessie. Hubertus was niet enkel patroon van de jacht, maar met het Hubertusbrood de beschermheilige tegen de hondsdoelheid. Dit leverde niet te versmaden bijkomende ontvangsten op voor de kerk.

Rechtover de kerk vinden wij de gewezen herberg *de Kroon*. De voormalige afspanning dateert uit 1760. Boven de ingangdeur zien wij in het smeedwerk de monogrammen van de *Eerwaarden Heer Van Audenrode*, doctor in de rechten en professor aan de hogeschool van Leuven, waar hij actief bijdroeg tot de redding van de bibliotheek tijdens de Franse revolutie. Op het kerkhof vinden wij tegen de kerkhofmuur zijn grafsteen (tussen andere historische grafstenen).

*Gewezen herberg
De Kroon, voorbeeld
van respectvolle
herbestemming tot woonerf*

Het kasteel Rokkenborch.

De betekenis van het woord *Borch* is duidelijk. Voor het woorddeel *rokken* werd nergens een zinnige uitleg gevonden. Het Kasteel Rokkenborch ligt midden in het dorp en heeft als oorsprong een donjontoren met hoofdzakelijk woonfunctie, gebouwd in 1336 door sire Jean de Lombeke. Alhoewel het deel uitmaakte van de Brabantse verdedigingslinie, Gaasbeek, Beersel... was de woonfunctie het belangrijkste. De naam Rokkenborch vinden wij in een titel van 1412.

Oorspronkelijk was het de residentie van de Walcourts de heren van Aa en van Lombeke en uiteindelijk de heren van Gaasbeek. In de zestiende eeuw trouwde de dochter van de Pagador Di San Esteban (betaalmeester van het Spaanse bewind onder Alva) met een jonker de Wyels (Duitse ridders van Kleef). In de ingang van Rokkenborg vinden wij twee stèles (rechtopstaande zuilen) met het heraldisch wapenschild. Tot 1732 blijft deze familie op het kasteel en had er functies als baljuw, amman en meier. In de loop der tijden kregen de gebouwen verschillende bestemmingen als woontoren, residentie, baronie, baljuwhuis, gerechtshof, hofstede of school. In de 19de eeuw werd een bijgebouw in Vlaamse neo-renaissance stijl opgetrokken langsheen de toenmalige Brusselbaan. Het domein werd uitgebreid langs de kant van de Koollochting, waar naast nieuwe bijgebouwen een pseudo verdedigingsmuur werd gebouwd. De muur met toren langsheen de Koning Albertstraat zou authentiek zijn.

Na de verwoesting door het leger van Lodewijk XIV in de 17de eeuw, werd het kasteel in de 18de eeuw hersteld en in 1732 verkocht door de familie de Wyels aan JG Rigaus en dit om financiële redenen.

De Wyels had tien kinderen, waarvan vijf in dienst als officieren in het Spaanse Leger, wat hem een fortuin kostte. Hij verhuisde naar de herenhoeve (de Wyelshoeve) die hij liet optrekken aan de Brusselstraat (nu Koning Albertstraat), een grote vierkantshoeve op een grote akker. In 1788 werd het kasteel doorverkocht aan notaris Walravens de vader van 23 kinderen, waarvan nog vele afstammelingen in Lombeek woonden (onder andere op de *tragische molen*). In de 19de eeuw werd een ingrijpende verbouwing en uitbreiding gedaan met verfraaiingen, onder andere met gerecupereerde dertiende-eeuwse ramen uit het kasteel van Thy-le-Chateau. Rond 1870 werd de monumentale ingangsdreef aangelegd, eveneens de siertuinen, waterpartijen en het bos.

Het oude kerkhof van Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek.

Dit kerkhof, intiem gelegen rond de kerk, bevat vele betekenisvolle funeraire monumenten. Voor de westgevel zien wij het harmonische oorlogskerkhof met ook drie graven van Britse soldaten. Verder ook het grafmonument boven de grafkelder van de familie de Faily, Baronnen van Strijtem en Lombeek. Tegen de aanliggende kerkhofmuur vinden wij nog een reeks belangwekkende grafstenen van o.a. E.H. Van Audenrode.

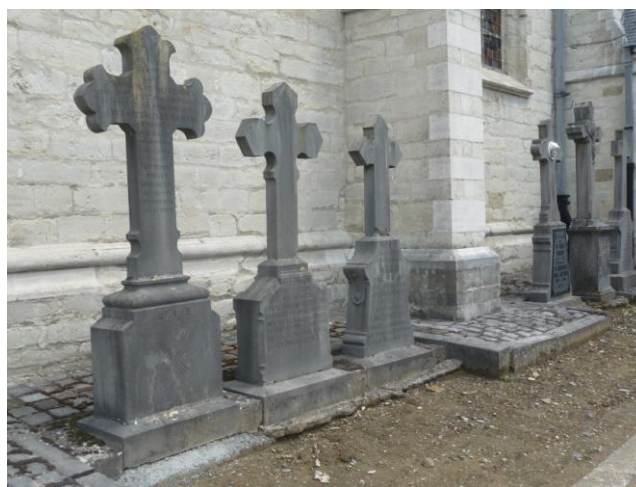
De kerk van Lombeek met het kerkhof, tronend boven de straat

Oorlogsgraven

Grafsteen familie. de Faily

Reeks kruisen die a.h.w. een stamboom vormen van de familie Vossen en aanverwanten

De prachtige grafsteen voor Stephanus di San Esteban, zoon van de Pagador. Hij is bekroond met de typische Castilliaanse drie torens met de wachter die de hoorn blaast op de toren.

Literaire Beschrijving van O.L.Vr.-Lombeek door August Van Cauwelaert

Lombeek is in de ogen van August een voorwerp van bewondering, vooral om de schoonheid van zijn landschap. Wie met aandacht op een van de heuvels het landschap overschouwt, zal de bestanddelen van zijn beschrijving herkennen.

Wanneer Willem uit 'het licht achter de heuvel' na de lange en bange oorlogsjaren naar huis toesnelde, kwam hij van de tram -van Eyseringen- over Tuitenberg en den Hunsel en zag tegen de Westerheuvel zijn hoeve liggen en het dorp in de laagte en heel het lieve land van zijn geboorte. Hij zag de rode daken en de witte muren van zijn huis, tussen de ijle kruinen van pieren en appelaars..

Hij moest even staan en ademen. Wat een pracht van een streek, met zijn zachte glooiingen en heuvelen naar de vier gewesten.

Zowel als Willem, die erover sprak met Lucette bij hun eerste ontmoeting op de Molenkouter, van waar men al de molens in de omliggende dorpen kon tellen en het Denderdal overschouwen met zijn vettige meersen en zijn droezelige fabriekstad, met het grijze majestueuze kerkschip-Ninove- was de auteur trots op zijn land en geboortedorp. Een dorp als een droom, met dat 'gothische juweel van een kerk in de kom' en dat zo rijkelijk aandeed onder de tover van de lente, met zijn boomgaarden, in een overdadige witheid van bloementrossen.

Een uitgelezen plaats voor de beschouwende bewondering was 'boven in de weide' op het hoogste punt van de ruimen boomgaard van de hoeve van 'de Witsen en van Baltus', op de helling van den molenkouter waar Willem en Klara op een stillen zondagnamiddag, 'onder een groten ouden appelaar' zaten op een 'korte stronk die dienst deed als bank'.

Van hier konden zij over de hoeve heen het grijze schip en de toren zien van de kerk en heel de heuvel aan de overzijde van het dorp. Zij konden ginder duidelijk de verschillende percelen onderscheiden, de aardappelen, de klaver, een stukje haver en vooral:

de vruchtbare aardbeievelden, die den keigrond van een vroegere bijna onvruchtbare heuvelhelling in een bron hadden herschapen van rijkdom voor den kleinen landbouwer. Ze zagen de groten kastanjeboom naast de pastorie en de harde notaars achter het huis van de notaris en de rechte, rustige populieren achter Klara's hoeve, welke de schrijver gezocht heeft in het pachthof tegenover de kerk, waarvan het zeventiende-eeuwse woonhuis geworden is de herberg 'In de Kroon'. Van op die plaats heeft men inderdaad een prachtzicht op het dorp, dat bij zomertijd tussen het groen van de bomen ligt ingepakt in een schijn van heuvelen.

De beelden uit zijn kinderjaren zijn gebleven als kleurige enluminures (miniaturen) van dat meditatieboek der beproeving. (Hij kwam zwaar verwond uit de oorlog. Hij liep verwondingen op waarvan hij nooit volledig herstelde). Uit Lombeek nam hij zijn verering voor 'Onze Lieve Vrouwe van Lombeek' mee, neergeschreven in 'Eerste Mei'.

Maria, dit land is het liefste der aarde, dit volk is het schoonste dat de wereld draagt, uw beeltenis bloeit over alle haarden, als de Meimaand over de landen jaagt...

August van Cauwelaert

Het Brabants Plateau en de Hertboommolen

Wij wandelen door de holle molenweg nog gedeeltelijk in kinderkoppen belegd, tussen de meidoornhagen die de weiden en velden afboorden. Plotseling zien wij op de rechterkant een uitgegraven perceel. Dit is niet door de natuur gevormd maar wel door de mens die hier een veldoven uitbaatte. In de industrietelling van 1895 vinden wij onder het item *faience, handmatige klinkers* drie uitbatingen in Lombeek. Dit was er een van, een ander lag rechts van de Wyelshoeve op de toenmalige Brusselbaan, het derde is mij onbekend. Ik heb nog in de jaren '50 uitbating gezien. Naar het schijnt was de leemkleigrond van te willekeurige samenstelling om een stabiele kwaliteit te verzekeren.

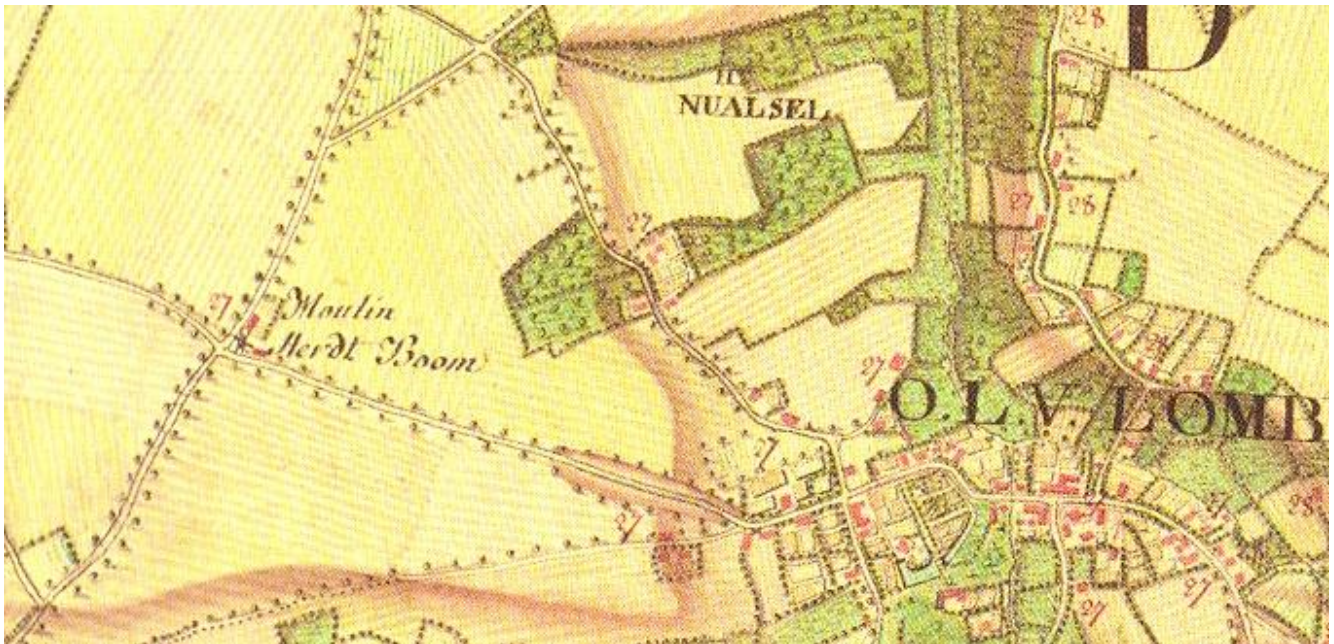
De veldoven werd in de 19de eeuw bij voorkeur aangelegd op de plaats waar de bakstenen nodig waren. Dit was vaak bij de grote hoeven waar veel stenen nodig waren. Men bouwde de veldoven met een zestal lagen, gescheiden door magere cokesassen en dit tot 100.000 stenen per stapel. De meester van het werkvolk was *de brander* die de techniek van stapelen en beluchting beheerste. Uit de oven kwamen, afhankelijk van de plaats, drie soorten stenen: de gesintelde stenen (zeer hard gebakken voor funderingsmetselwerk), de klinkaarts (die zuiver klinken als men er met het truweel op slaat) voor het gevelwerk en de onderbakken stenen (die gebruikt werden voor het binnenmetselwerk). De metselaar zal steeds op de steen tikken om het klinken te beoordelen voor de juiste toepassing.

Weldra zie je de molen oprijzen boven de daken van het schuurgebouw.

De historische naam staat te lezen: '1 bunder (bunder= +/- een hectare) land op het hertboom bijden windmolen'. Dit staat te lezen in een cijnsboek van de baronie van Breda in 1391. De *hertboom* zou kunnen beteken 'een weide omringd met een wissel vlechtwerk (horde of hert) afgesloten met een boom'. Zoals meestal is de molen afgelegen geplaatst, opwaarts naar de westenwind op een heuvel om de windvang te verbeteren. Vaak ligt de molen op een kruising van wegen om de aanvoer door de boeren te verzekeren. Het waren belangrijke economische wegen. Zoals wij zullen zien bij de Postkoetsweg, is de huidige Hertboomstraat en de Windmolenstraat de vroeger hoofdweg van Kortrijk naar Brussel.

Op de beroemde Ferariskaart, circa 1775, zijn duidelijk de molen, molenhuis en stallingen getekend. De aanduiding erbij: 'Le moulin Herdt Boom'.

De bijnaam Tragische molen kwam door twee moordende aanslagen op de molenaar en zijn familie.

Op nieuwjaarsdag 1745 werd molenaar Peeter van Lierde vermoord; Deze moord werd ten onrechte toegeschreven aan de legendarische bendeleider Jan de Lichte en zijn bende. Wat wel klopt is dat één van de moordenaars later ging deel uitmaken van deze bende. Hij werd samen met Jan de Lichte in 1748 geëxecuteerd in Aalst. Vele moorden werden in die tijd aan deze bende toegeschreven. De roofmoord in Lombeek werd generatieslang herinnerd.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog, op 22 april 1917, werden bij een tweede roofmoord in het molenhuis (waar zes mensen woonden) de molenaarszus Leonia Walravens en de molenaarsknecht brutaal vermoord, terwijl men Theofiel Walravens gekneveld achterliet. Zes onbekende kerels vroegen naar meel. Al vlug werd hun ware bedoeling duidelijk: een grote slag te slaan. Knecht Emiel Vervenne en molenaarszus Leonie werden brutaal de keel overgesneden. Een nog jonge overvaller fluisterde Theofiel toe zich dood te houden. Hij bond hem vast aan een tafelpoot. De oudste zus Clementine werd gedwongen voor te gaan naar de kelder waar hesp en spek lag, en verder van kamer naar kamer om geld en kostbaarheden aan te wijzen.

Op een bepaald ogenblik zag ze de kans een slaapkamer binnen te springen, de deur toe te slaan en te barricaderen.

Het gekrijts van Clementine deed de daders op de loop slaan. Tientallen mensen haastten zich naar het molenhuis en vonden daar twee lijken, veel bloed en twee doorschokte mensen. Twee anderen, Jozef Wastiels en Emiel Walravens waren gaan 'ontsteken'.

Dankzij de speurzin van de commandant van de gendarmerie van Liedekerke en Jozef Appelmans, Schepen te Lombeek, werden ze na enkele dagen ingerekend. Vier kregen levenslang, twee anderen twintig jaar. Deze mildere straf was voor de man die buiten op wacht stond en voor hem die Theofiel spaarde.

Onder alle ziekelijke nevenverschijnselen waartoe een te lange oorlogsperiode in de streek aanleiding gaf was de roofmoord te Lombeek een schandelijk hoogtepunt.

Zoals toen de mode was, droegen de liedjeszangers het verhaal uit van kerk tot kerk en verkochten hun blaadjes aan de toehoorders.

(Gegevens, geput uit 'De Tragische molen van Lombeek, Gerard Van Herreweghen, DF-Roosdaal 1982).

De molen van Kapitein Zeppos

De *molen van kapitein Zeppos* verwijst naar het klassieke jeugdfeuilleton Kapitein Zeppos, in 1964 gedraaid in Lombeek, Pamel, Impegem, maar vooral in en rond de molen. Kapitein Zeppos, alter ego van Senne Roeffaer, is de intrigerende bewoner van de Molenhoeve. De populariteit van de TV-reeks draagt bij tot de bekendheid van de molen.

Het molennuseum

Hier vinden wij naast de geschiedenis van het malen een unieke molenmaquette van de Hertboommolen en van andere molentypes. Een ontvouwde maquette van de molen laat toe op een digitaal scherm de molen her op te bouwen. Dit is zeer succesrijk bij de jeugd die meestal hun vaders verslaan.

Op de verdieping vinden wij naast waardevolle voorwerpen opnamen over de TV-reeks van Kapitein Zeppos. U vindt er tevens een uitgebreide bibliotheek met molenuitgaven en publicaties over Roosdaal en het Pajottenland.

'Blinde' maquette van een staakmolen

Door de ogen van de molen

naar de Woestijn en den Haas...

over het molenhuis naar Ledeborg.

Naar de Berchemhoeve, het Berchembos en de Postkoetsweg

Langs de Hertboommolenweg lopen wij tussen de weidse kouters van het Brabantse plateau richting de Berchemstraat. Ter hoogte van de Tombergstraat (die we rechts laten liggen) zien wij het fraaie Hof van Kestens met de mooie binnenkoer...

In een cluster vinden wij hier verschillende hoven waarvan de schuren data 1881 en 1883 dragen. Vanaf hier naar de Berchemhoeve toe is er meer bebouwing vanaf eind negentiende eeuw.

Het hof te Berchem heeft de langst gekende geschiedenis en deze nederzetting dateert van voor het jaar 1000. Het eerste hof stond aan de overkant en werd door de soldaten van de Zonnekoning, onder de leiding van maarschalk de Villeroy platgebrand, wat ook gebeurde met het Kasteel Rokkenborg en met de grote markt van Brussel.

Op de huidige plek werd rond 1685 de huidige hoeve gebouwd.

Berchem, komt van *berg-heim* dat woonplaats op de berg betekent. Het ligt op een respectabele hoogte van ± 90 m en biedt een breed vergezicht over de Dendervallei tot achter Haaltert en Helderger.

De hoeve lag aan de toenmalige Brusselbaan. Volgens een geschrift uit 1336 blijkt de Berchemhoeve een 'eigen goed' te zijn, dit is een allodiaal of vrij goed, waarop geen cijzen wegen. Alle percelen liggen op Berchemveld, Woestijn en Hertboom met een totale oppervlakte van 15 bunders.

Een bunder is \pm een hectare bij een vrouwelijke patroonheilige, een vrouwenvoet en \pm 1,3 hectare bij een mannelijke patroonheilige, een mannenvoet. Bij beiden is een bunder 100 roeden. Bij het omrekenen is het dus belangrijk dat men de historische heiligen van de dorpskerk kent. In 1394 bij pachter Jan de Hert, beslaat de oppervlakte 38 bunder bouwland en 12 bunder weide. De uitbating toen geschiedde in het drieslagstelsel waar afwisselend een derde grond bebouwd werd, een derde braak gelegd werd en een derde groen bemest. Op de weide aan de overkant, waar het eerste hof stond, vindt men nog steeds een steenput. Hij werd gevormd door schorrestenen (platachtige zandstenen) in rondvorm gelegd. De put is zo oud dat de H. Berlindis uit Meerbeke in de tiende eeuw (haar historische periode, in tegenstelling met de legende waar zij gesitueerd werd in de zevende eeuw) zou komen drinken aan de borre bij haar wandeltochten doorheen de streek. Dit putverhaal vinden wij in Meerbeke, op het Nelleken en ook hier op Berchem. De huidige hoeve, gebouwd rond 1685 is een zeer ruime Brabantse vierkanthoeve. Er werd duchtig verbouwd en enkel de staldeur en de vensternissen van het deel dat niet verbouwd werd zitten nog in witte steen. Recente bijbouwen langsheen de Omloopweg hebben het oorspronkelijke gesloten vierkante volume spijtig genoeg verstoord.

De Postkoetsweg.

Deze is van een uitzonderlijk historische waarde en verdient meer respect dan hij tot nu toe krijgt. Deze weg bestond vermoedelijk reeds in de prehistorie.

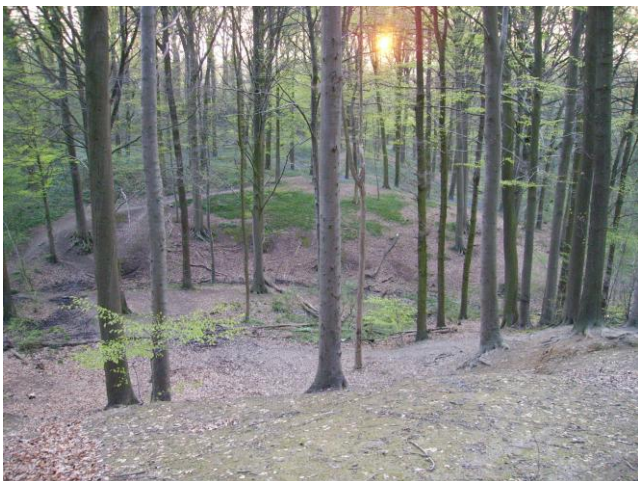

Toegang tot de Postkoetsweg

Waarschijnlijk was de Postkoetsweg het plaatselijk onderdeel van de oude Neolitische handelsweg die vanuit Boulogne vertrok en via onze streken naar Noord-Europa liep. Volgens de studie van C. Van Dessel uit 1877 bestond deze weg reeds in de Gallo-Romeinse tijd. Gerard van Herreweghen schrijft in zijn telling van 1693 in Pamel dat de amper vijf huizen, waaronder het hof, zich bevonden aan de oude Brusselweg die van Ninove uit over Ternat-Meerbeke naar de molen van Lombeek toeliep. Ook tijdens de renaissance blijkt het interregionaal belang van de weg, blijkens Franse kaarten uit de 17de eeuw. Deze kaarten van het graafschap Vlaanderen werden vervaardigd ten behoeve van de toenmalige reiziger. Tot ongeveer 1820 (wanneer onder het Hollandse bewind de steenweg naar Brussel aangelegd werd) bleef het de voornaamste verkeersader en verbinding van Brussel met Zuid-Vlaanderen. Het verkeer komende van Kortrijk over Oudenaarde, ging langs Ninove en Meerbeke en vandaar via de Postkoetsweg langs Onze-Lieve-Vrouw Lombeek naar Schepdaal en verder uiteindelijk naar Brussel. In de Postkoetsweg bevinden zich nog restanten van de oorspronkelijke wegbedekking. Een beperkt archeologisch onderzoek zou nuttig zijn. De Postkoetsweg is een holle weg van het ravijnstype, de zeldzaamste soort holle weg, met bermen tot 10 meter hoog. De weg werd volgestort met aarde zodat hij totaal ontoegankelijk werd. Bij de uiteindelijke sanering in 1999 werd een knuppelpad en trap aangelegd waardoor de Postkoetsweg weer toegankelijk werd.

Het Berchembos

Het ligt op enkele honderden meter afstand van de Woestijn en het Neigembos. In het bos voeden twee bronnen de Berchembeek, die hier de grens vormt tussen Brabant en Vlaanderen. Het is een overblijfsel, samen met het Neigembos en het

Liedekerkebos, van het oude oerbos, het Kolenwoud.

Het Berchembos is gespaard gebleven van ontbossing door zijn grillig reliëf wat het ongeschikt maakt voor de landbouw. Op de Ferrariskaart werd het ook het *Hakenbosch* genoemd, wat duidt op zijn gehaakte vorm. Op de biologische waarderingskaart is het bos hoofdzakelijk als biologisch zeer waardevol (de hoogste klassering) ingekleurd. Het Berchembos is gedeeltelijk een typisch eiken-beukenbos, droge variant, een gedeelte beukenbos met eiken-haagbeukbos, een typische eiken-beukenbos natte variant, elzen-vogelkersbos met kans op bronbos langsheen de Berchembeek. Ook de omzoomde graslanden met oude heggen en hoogstamboomgaarden in de omgeving van het bos worden als waardevol vermeld. Samen met het Neigembos is dit een groot aaneengesloten biologisch zeer waardevol gebied.

Naar de Mariagrot, het Hulsbroekbos, De Bunkerweide, de Kam

Rechts van de Berchemhoeve nemen wij de Omloopweg die zoals de naam het zegt zich omloopt naar beneden tot in Poelk en het Hulsbroekbos. De naam 'den Omloop' vinden wij voor het eerst in 1632. Ook een andere oude benaming was het 'Smoustraetken' wat vermoedelijk duidt op de drassige helling die er 'smouterig' bijlag. Door een opening in een voor Roosdaal typische meidoornhaag hebben wij een prachtig weids zicht naar de dieper gelegen weiden.

Vervolgens komen wij aan de **Mariagrot** die een kopie is van de Lourdesgrot. Er zijn vele Lourdesgrotten in Vlaanderen. Deze is een van de oudste. Zij werd opgericht in 1876 amper 16 jaar na de erkenning van Lourdes als officieel Bedevaartsoord.

In 2003 werd zij grondig hernieuwd op vraag van de kerkfabriek en de vrienden van de grot. In 2005 echter werd zij zwaar beschadigd. De vanden overgoten de ingang met benzine en staken ze in brand. Brandsporen zijn nog te zien. Vandaag na een nieuwe restauratie is het een plek om te koesteren en er eens halt te houden.

Bij de grot is er een bron.

De beplanting rondom de grot werd door Rik van Nuffel heraangelegd met streekeigen beplanting.

In de omgeving van de grot en de weide bij het bos wordt door de Scouts van Ninove de jaarlijkse overgang naar de verkeners gedaan.

Deze overgang was vrij hevig, soms bangstigend, maar allen die de overgang deden liepen, trots in marspas met de verkenners naar Ninove terug, geladen met sjormateriaal, rondhouten en koorden.

Het Hulsbroekbos

Het Hulsbroekbos is een schitterend gebied met bomen van meer dan 60 jaar oud. Onder de essen en beuken groeien iep, vlier, aalbessen enz. Hele velden daslook sieren het bos in de lente. Men vindt hier de sleutelbloem, de bosanemoon en de gevlekte aronskelk. In de natte, meer open zones, vinden wij de grote valeriaan en de engelwortel. De zeldzame reuzenpaardenstaart vindt een plekje in de bronzones. Dieren en planten profiteren hier van de rijke variatie aan flora om zich te voeden en te verschuilen.

Aan de zuidkant van het Hulsbroekbos staat de Mestdaghut, een hut van wilgen met rustbank, ter nagedachtenis van natuurliefhebber en voorzitter Freddy Mestdag van natuurliefhebberspunt Roosdaal. De koepelvormige hut werd gebouwd van wilgentenen. Die schieten makkelijk wortel en zorgen voor een levende hut. Let op, want bij de hut vinden wij de moeilijk uit te roeien en giftige berenklauw. Het Hulsbroekbos is eigendom van de gemeente Roosdaal.

Sinds 1989 werd het beheer overgedragen aan Natuurpunt Pajottenland, kern Roosdaal. Er werd gekozen voor een maximaal herstel van het bronbos in de waterige gedeelten met elzen en zwarte elzen. Om dit te bereiken werden de opbrengstpopulatie van canadapopulieren verwijderd. Deze werden zoals overal in de streek geplant voor de stekjesindustrie van Ninove waar een tiental fabrieken lucifers produceerden. De Zweedse eigenaars van de Union Allumitière kochten hier alle fabrieken op en concentreerden de totale productie in Geraardsbergen.

Om de plantenvariatie te verhogen werden in de randen inheemse struiken geplant. De bosranden langs de weg worden regelmatig gemaaid.

De variatie van waterplanten en amfibieën wordt gestimuleerd door de aanleg van een amfibieënpool.

Bij de beheerswerken in het Hulsbroekbos werden buurtbewoners ingeschakeld. Dit draagt bij tot het buurtgevoel.

Sinds enkele jaren neemt Natuurpunt een halve hectare van d'Helling aan de overkant van het bos onder handen.

Het Hulsbroekbos is een idyllische plek waar natuurlijke authenticiteit en weelderige pracht elkaar vanzelfsprekend aanvullen.

Gezien de geringe oppervlakte van dit bronbos en zijn ligging langs de weg is Hulsbroekbos zeer kwetsbaar en gevoelig aan bermvandalisme.

Naar de Bunkerweide

Langs de Weggevoerdenstraat steken wij veilig de steenweg over en vervolgen langs de Poelkbeekstraat tot aan de eerste zijweg links, de Steenmeersstraat.

In dit gebied werden in meerdere periodes sociale woningen gebouwd. De meest pittoreske zijn de oudste, wit geverfde koppelwoningen in West-Vlaamse hoevestijl.

Op het kruispunt van de Steenmeers- met de Poelkbeekstraat nemen wij links de Molenveldstraat. Hier hebben wij links en rechts zeer weidse vergezichten.

Wij vervolgen de Lange Kamstraat naar links. De zijwegen *Papenheide* en *Begaardenstraat* verwijzen in hun naam naar de paters van de Abdij van Ninove die hier velden en natuursteengroeven bezaten. Zij lieten hier zandsteen poeren voor de bouw van de Abdijkerk en het nieuwe klooster. In de bocht van de Lange Kamstraat waar een holle weg naar links afdaalt naar de Wolfputhoeve, ligt verscholen achter een hoge haag de **Bunkerweide**.

In 1939/1940 werd in Pamel met stalen versperringen op rollen een ijzeren muur opgetrokken die vanaf de Dender over een afstand van meer dan een kilometer zigzagde en de richting van Meerbeke. De IJzeren muur was een aftakking van de K(koningshooikt) W(waver – linie die liep van Waver tot Pamel. De KW-linie moest een obstakel zijn voor de Duitsers, de aftakking een hindernis voor Frankrijk om zo een uiting van neutraliteit te zijn.

Twee resterende betonnen meerpalen getuigen nog midden in de Denderweiden en langs de Rijksweg te Meerbeke. Zij dienden om de stalen wand te verankeren.

In een zestal dorpen op de aftakking werden bunkers gebouwd. Zo ook vier te Pamel waarvan twee grote en twee kleine. Dit had te maken met het aantal machinegeweren dat er opgesteld werden in de bunker.

In een bunker met twee echte schietgaten waren er steeds drie valse. Tijdens de slag aan de Dender werd de bunker bestookt in de nacht van 18 op 19 mei 1940. 17 inslagen getuigen hiervan.

In 2002 maakte het gemeentebestuur van Roosdaal één van de bunkers open. Rond de bunker werd een weide aangelegd rekening houdend met Keltische symboliek. Op de buitenste bomenring werden twaalf bomen geplant, zes op de binnenste ring. Een windroos werd in de midden gelegd. In de buitenste ring wijzen pijlen naar de omliggende dorpen en natuurgebieden. Het ganse concept werd bedacht door Marc Nieuwborg.

Op de bunker vindt u twee panelen waarop de geschiedenis van de KW linie en de constructie van een bunker wordt verteld (tekst van Herman Van Herreweghen).

Een schitterend panoramisch zicht op de wijde omgeving krijgt men er gratis bovenop, wanneer je de site en de holle weg bezoekt met stevige stapschoenen tussen november en juni. Tijdens de zomermaanden staat de maïs zo hoog dat je de betonnen gebouwtjes amper ziet.

Wanneer je beneden aan de bunker de trap afgaat naar de holle weg krijgt u beneden vanaf de Wolfputhoeve een schitterend zicht op de helling en de bunkers.

Deze nu ontoegankelijke weg voor verkeer, was ooit een belangrijke Romeinse weg, de buurtweg n° 1, de 'koninklijke weg', de 'Via Regis'. De aanleg van de steenweg naar Brussel in 1820 heeft evenals bij de Postkoetsweg deze functie ontnomen. Het heeft ons twee prachtige natuurwegen nagelaten.

Drie historische bebouwingen op een kluit

Het Herregat

Een pretentieloze gewitte dubbelwoning onder een langsdak. De oudste vermelding dateert uit 1590. De woning stond op cijnsgrond van de kerk. De grond hoorde toe aan de kerk, de woning aan de bewoners. Aan deze regeling van een eeuwigdurend opstalrecht mits cijnsvergoeding werd slechts onlangs een einde gemaakt. Tot 1903 trokken stoeten kerk-gangers langs de Poelkse kerkweg. Reeds in 1271 werd de plaatsomschrijving voor een perceel om steen te poelen door de abdij beschreven als: apud Ortgate (bij het Herregat). Het ging om een veld op de Steenberg dat zich tot het Herregat uitstrekte. De boeren moesten hun winnende land of hooimeersen door een heining of herde afsluiten. Het woord Horde verbasterde in het West-Brabants tot herde wat betekende een mat of horde van gevlochten teen. Het gat was een afgesloten toegangsweg die door een hek of slagboom dicht werd gemaakt.

Zie ook het Ledeberggat, het Berchelgat en vermoedelijk ook de Hertboom. Een tekst van 1195 waarin Willem I van Ledeberg 10 bunder bos schonk aan de abdij samen met twee bunder bouwland en alle rechten die hij bezat op de huizen die het oude dorpscentrum in een halve cirkel omarmen. In deze oorkonde stond dat (van Sterkes uit) de straat doorliep naar het 'domus leprosi', het leprozenhuis of de lazerij. Het gaat hier om een stuk van de Kamstraat, leidend naar het Herregat. Maar omdat het Terregat op kerkgrond stond en een hondertal meter van het dichtsbijzijnde huis, lijkt de mogelijkheid groot dat hier de vroegst gekende Lazerij te zoeken is. In zijn hoofdstuk over het Terregat geeft Gerard Van Herreweghen de bewoners vanaf Andries Van Melle, hier geboren in 1565, tot Kamiel De Dufeleer hier geboren in 1873.

Het hof De Kam

Gedurende 200 jaar reeds wordt het hof bewoond door zes geslachten Van Havermaet. In de zeshonderdjarige geschiedenis (die reikt tot 1375) was het hof naast pachthof en brouwerij, ook zetel van de schepenbank, gerechtshof en gemeentehuis tot 1870 wanneer deze functie verhuisde naar het nieuwe gemeentehuis, gebouwd op de Varing, op de plaats van het huidige gemeentehuis.

Het typische landelijke woonhuis staat in de hoek van Kamstraat en de Beggaardstraat. Het deurportaal is omlijst met witsteen, vermoedelijk uit de nabije Pamelse abdijgroeven. Het gebruik van natuursteen en boogvormige deurnis wijst op een bebouwing rond 1700. Volgens een kaart van landmeter De Dijn uit 1643 stond het woonhuis waar nu de schuur staat. Vermoedelijk was het een van de 23 huizen en hoeven die hier werden platgebrand in 1690 (zoals ook het Hof te Berchem).

De Brouwerij:

Het toponiem de 'KAM' is gemeenzaam in West-Brabant zowel als huisaanduiding als straatnaam (Kamstraat, Lange Kam, Korte Kam). De naam cam, camme, cambe, benoemde een brouwerij. De naam duidt vermoedelijk op de kamvormige haak waaraan de brouwketel hing.

Het woord vinden wij ook in het Romaans als *cambier*. Gezien de heer het brouwerrecht had vindt men ook in Pamel de vermelding 'Bankam' d.w.z. dat de bewoners van een bepaald rechtsgebied in deze bankam verplicht hun bier moesten laten brouwen. In het cijnsboek van 1391 lezen wij dat de heer op een vijftal plaatsen zijn brouwerrecht verpachtte waaronder op de Kam. De "Kam" te Pamel was de langst doorlopende brouwerij vanaf 1393 tot begin 18de eeuw. Dat is normaal, gezien het kasteel slechts op een worp afstand lag in de *Kammeersch*.

De schepenbank:

Een apart gemeentehuis was er niet. Baljuw, meier en schepenen kwamen samen in een lokale afspanning, de Kam, brouwerij en herberg van de heer, die deze dorpsmagistraten ook benoemde.

Samen vormden zij de schepenbank. Zij vergaderden in de raadskamer, de 'beste kamer' van het hof, waar ook het dorpsarchief werd bewaard.

De baljuw was de vertegenwoordiger van de heer. Hij trad op als openbaar aanklager. De schepenen spraken het vonnis uit: lijfstraf, geseling, verbanning boete of schandpaal. De doodstraf of de 'hoghe justicie' werd uitgeoefend samen met de heren van Gaasbeek.

Een bewijs van de uitoefening van het gerecht vinden wij in de eeuwenlange aanduiding van de "linde" op de hoek van het erf. De linde was de gerechtsboom bij uitstek, de schepenenbank zetelde als rechtbank onder de linde.
De meier was de burgemeester van vandaag en de eerste onder de schepenen.

Het leenhof.

In de kam zetelden de 'mannen van leene' in naam van de heer, die normaal niet aanwezig was.

De leenoverdracht bracht natuurlijk een belasting op voor de heer. De schepenen maar ook andere aanzienlijke leenmannen behoorden tot het leenhof. Er was een 'leenvinder' die ervoor zorgde dat geen enkel leen 'verdonkerd' werd en dat de vaste cijzen en renten op huizen en grond werden uitbetaald. Het leenhof als adellijke instelling verdwijnt bij de Franse Revolutie.

De Kam verliest zijn functie als leenhof. Een aantal administratieve, notariële en rechterlijke bevoegdheden werd aan de schepenen onttrokken.

De Kam, Meiershof, kasteel en oude dorpskern van Pamel
(Kaart van De Dijn, bewerking JDM)

De Bewoners

Vóór de stam van Havermaet woonden een aantal belangrijke personen op de Kam. Adam Bormans, was de eerste gekende bewoner ca 1375. Jacob van de Lecborre die in 1391 de Ledebergse Borgstad pachtte van den heer, het restant van de oude burcht, de Kluis.

Jan Lonis in 1491: op de grafsteen van jonkvrouw Agnes Clockman (die zich bevindt tegen de gevel van de Kerk van Ledeberg) wordt in een van de kwartieren de naam *Lonis* vermeld. Zij stierf in 1636. Deze grafsteen evenals deze van Walravens en van dame de Croy, kwamen uit de oude kerk van Pamel. Zij was de dochter van jonker Engelbert Clockman, die de functie van baljuw uitoefende. Hij stierf vóór 1600.

Mattheus Hendrickx, 16de eeuw, baljuw en rentmeester van de heer.

Jan Appelmans, in 1700 brouwer in de *bancam*, schepen en lid van het leenhof.

Peeter van der Meeren van Gooik. Hij trouwde in Pamel en was er schepen en leenman.

Jan-Filip van Havermaet, vermeld in 1775. Brouwer en herbergier in de Kam tot zijn dood in 1819. Hij is de stamvader van zes generaties van Havermaet.

Henri-Remi en zijn zwager Jean Couck kopen in 1921 de hoeve en 4,5 ha land en weide van de erfgenaam der Pamelse heren, hertogin Philomène Lévis de Mirepoix. Het gezin van Havermaet-Waltniel bleef op het hof.

Het Meiershof

De bouwer van deze hoeve is Peeter Evenepoel die meer dan 40 jaar meier was van Pamel. Als beschrijving van het goed vinden wij 'voormalig meiershuis, in 1644 bewoond door Peter Evenepoel, in kern opklimmend tot de 15de eeuw'. Vandaag is het een eenlaags boerenhuis met een bouwlaag van vijf traveeën met aansluitende hoevegebouwen uit de 19de eeuw. Wit gekalkte baksteenbouw met gebruik van zandsteen. Zeer brede voordeur (± 140 cm) met accoladelatei, bekronende rondbooglijst en een vierkant bovenlichtje.

Sterk uitspringende deurposten. Beluikte rechthoekige vensters, eertijds kruiskozijnen, drie speklagen met bovenaan de ramen gemetste ontlastingsbogen. Onder de gootlijst, een zandstenen gootlijst die wijst op het feit dat er vroeger een bovenverdieping was die na brand werd afgebroken. Dit is duidelijk te zien op het plan De Dijn. De behouden, zeer oude fundamenteën kunnen wijzen op een 'hoge kamer'. De kelders zijn indrukwekkend. Voor- en achtermuur zijn een meter dik en gebouwd in hoofdzaak met zware zandsteenblokken. Men vermoedt dat zij tot de 15de eeuw kunnen opklimmen. De dicht gemetselde deur in de achtermuur gaf toegang tot het torengedebou dat aanvankelijk tegen de achtergevel op de binnenkoer orees. In de noordwestkelder zijn sporen van draagstenen vermoedelijk voor een verhoogd ribbengewelf waarboven zich een 'hoge kamer' of 'voutekamer' bevond. Nu nog ligt de plaats erboven een trede hoger dan de andere. In deze kelder zitten twee grote ijzeren ringen, mogelijk om gevangenen vast te klinken... er woonde immers een baljuw en een meier die het recht hadden sommige aanhoudingen te doen.

Vermoedelijk duiden de zware oudere fundering op een vroeger bebouwing die zoals het kasteel in de Kammeersen en de pastorij vernietigd werden ca 1600.

Hij liet op deze funderingen voor 1644 een woonhuis bouwen, met verdieping en torengedebou op de binnenkoer. Zoals te zien op het plan De Dijn was er een ruime binnenkoer, omgeven met verlaagde bijgebouwen. Tegen de grens met de Kammeers stond een vleugel van stallen. Er is nu geen spraak meer van een gesloten hoeve, noch van een torentje.

Vermoedelijk ten gevolge van verwoesting. In 1670 geeft de gravin van Coupigny toestemming tot het bouwen van een huis tegen de Cammeersch van den heere. Dat betekent dat de hoeve van Peeter Evenepoel in puin lag en dat de familie van de gravin toestemming kreeg om het hof weer recht te zetten. De meier was overleden in 1668 aan de pest. Het was de dochter Anna-Maria Evenepoel die een huis liet optrekken dat veel van zijn vroe-

gere statigheid heeft verloren. Volgens een plan uit 1711 door landmeter Joos de Deken opgemaakt, zien wij enkel een huis dat veel gelijkenis heeft met de huidige hoofdbouw. Er is geen omliggende bebouwing, laat staan een gesloten hof meer te zien.

Na Peeter Evenepoel had het gebouw geen officiële functies meer. Toch bleef de naam 'Meiershof' bewaard.

Oud Pamel

Beneden naar de Dender toe vinden wij Oud Pamel. Wij vinden hier het huis op de hoek van de Kerkhofstraat van de rentmeester van de abdij, lager de woning waar de dikken van Pamel leefde.

Over het kerkhof nemen wij de weg die naar de pastorij uit 1670 leidt. Hier was voordien het hof van Pamel, vermeld in 1299 als de geboorteplaats van Jan, heer van Pamel en Ledeborg. Hij vestigde zich op de burcht te Ledeborg of meer waarschijnlijk op zijn nieuwe burcht in de Kammeersen.

Vanaf 1300 werd de pastorij achtereenvolgens door 50 priesters bewoond (tot 1903).

We gaan de weg tot het eind en wandelen rechts naar het imposante standbeeld van de Dikken van Pamel naast het speelpleintje. Het werd vervaardigd door beeldhouwer Patrick Van Craenenbroeck en is gelegen aan de Denderbocht. Volgens de overlevering liet de Dikke zich hier graag drijven op het helende Denderwater, soms zelfs met een paar kinderen op zijn buik.

Volg het jaagpad naar links. Let op voor de fietsers! In de verte ziet u de triestige bebouwing van het industrieterrein zonder enige groenbuffer! Op de andere hoeve lag de elfde-eeuwse Borgstad die zowel door Pamel als Ninove als motteburcht geclaimd worden.

Na ± 300 meter neemt u de voetweg links omhoog. Deze leidt u langs de buitenzijde van de kerkhofmuur naar uw begin in de Kerkhofstraat.

Op de hoek van de kerkhofmuur zie je een ronde uitbouw die volgens de verhalen gebouwd zou zijn om het wortelstel van een grote wilg plaats te bieden. Die boom zou ontsproten zijn uit de teen van den Dikke van Pamel die op deze plek werd begraven. Dit is een van de vele legenden rondom den Dikken. Hoewel de huidige bewoners van het geboortehuis in de Kerkhofstraat best fier zijn op de Dikke, vinden we ook hier toch geen enkel spoor van zijn aanwezigheid.

Erfgoed Vroeger, Nu en in de Toekomst

Luc Van Cauwelaert

*Monografie
ter gelegenheid van
de Open
Monumentendag
2014.*

**Deze brochure kwam tot stand dankzij de samenwerking tussen de
Roosdaalse Cultuurraad, het Gemeentebestuur van Roosdaal, Natuurpunt
Pajottenland (kern Roosdaal) en Erfgoed Rausa vzw.**

